[بەشی ١١]

ئەو شتەی لە پەرتووکی قورئان دەمێنێتەوە

گوتەیەکی زۆر ناسراو دەڵێ، بۆچی تەفسیری قورئان کارێکی ئاوا دژوار و پڕ لە ڕیسک کردنە. علی بن ئەبی تالیب زاوای پێغەمبەر و خەلیفەی چوارمی ئیسلامی دەڵێ: **"قورئان چەندین ڕوخساری هەیە"**. سۆفیەکانیش باس لەسەر **"قات و پلەی جۆراوجۆر"**ی قورئان دەکەن. هەر مرۆڤێك بە پێی زانیاری، باوەڕ و نیازی خۆی دەتوانێ ئەو شتە لە قورئاندا بدۆزێتەوە کە بەدوایدا دەگەڕێ. هەرکەس بەدوای یاسا بۆ ژیانی ڕۆژانەیدا بگەڕێ، لەوێدا دەیدۆزێتەوە؛ هەرکەس وەدوای هێزی مەعنەوی و ڕەهەندی عیرفانی کەوتبێ، نیازی خۆی لە کتێبی قورئاندا دابین دەکات؛ تەنانەت ئەو کەسانەی بەدوای یاسای ئەخلاقی کەوتوون، گەڕانیان بێ ئەنجام نابێت: عەداڵەت، یەك بوونی هەموو مرۆڤێك لە ڕوانگەی خوداوە، سەردانەواندن بۆ یاساکان، پارێزگاریی لە خوڵقاندن، یەك ڕوویی و نێوان خۆشی تەنانەت لە پەیوەندی لەگەڵ ئایین و بۆچوونەکانیتریش. یەکیەتی لەگەڵ مرۆڤی فەقیر و لاواز و نەخۆشیش یەك لە لایەنە ئەخلاقییەکان و پرەنسیپی پەرتووکی قورئانی پێك هێناوە.

پەرتووکی قورئان لە زۆرێك لە سوورەکاندا یاسا پێکدێنێ کە دەبێتە هۆی دانانی بناخەی کۆمەڵێکی پراگماتیك. پرەنسیپێك کە لە هەمووشتێك زیاتر بەڕێوەدەچێ دوپاتبوونەوی دادگەریی، یەکڕوویی و دڵ فراوانییە لە هەنبەر مرۆڤی فەقیر:

"خوا بە عەداڵەت و چاکە و بەخشین بە خزم و کەس و کار، فەرمان دەدا و ڕێ نادا بە ئاکاری پیس و خراپە و دەسدرێژی. ئامۆژگاریتان لێ دەکا بەشکوو پەندی لێ وەرگرن."
(سوورەی١٦ ئایەی٩٠)

مەرجی بەڕێوەبردنی دادگەریی تەنانەت ئەودەمەش بەڕێوە دەچێ ئەگەر خۆی بە کاروباری نێوان موسوڵمان و باوەڕەکانیتریشەوە خەریك کردبێ. دوو نموونە لە سووڕەی ٥ی قوڕئان:

"رکی کۆنیش هەڵتان نەنێ، کە نەیانهێشت بە زیارەتی کابەی ماڵی خودا بگەن. لەسەر چاکە و پارێزگاری یارمەتی یەکتری بدەن؛ نەك لەسەر تاوان و غەدر. ئەشێ لە خودا بترسن، چونکە خودا نافەرمانان زۆر بە توندی تەمێ دەکا." (سووڕەی٥ ئایەی٢ تا ٣)

"ئەی گەلی خاوەن باوەڕان! بۆ خوا ڕاست و بێ خەوش بن و بە هەقانەت شایەتی بدەن. دوژمنی و قینی دەستەیێك هەڵتان نەنێ بە هەقانەت ڕەفتار نەکەن. بە یەکسانی و بێ جیاوازی لەگەڵ خەڵکا ڕەفتار کردن دەبێتە هۆی پتر نزیکەوەبوون بە پارێزگاری. لە خواش ترسوو هەبێ چونکوو لە هەر کارێ ئێوە دەیکەن ئاگادارە." (سووڕەی٥ ئایەی ٨)

باوەڕپێکراوان نابێ لە مامەلە و بازرگانیشدا دادپەروەری لە بیر خۆیان بەرنەوە. لێرەدا دەبێ بیۆگڕافی محەمەد کارتێکەرییەکی زۆری بووبێ، چونکە ئەو دوای زەماوەند لەگەڵ یەکەم ژنی یەکەمی(خەدیجە) خۆی ڕاستەوخۆ لە کاری بازرگانیدا چالاك بووە:

"خوا فەرمانوو پێ دەدا، هەرچی ماڵی ئامانەتە بیاندەنەوە بە خاوەنیان؛ هەرگایەکیش بە کاری مەردم ڕادەگەن، بێ لاگری و بە یەکسانی پێ ڕابگەن. خودا زۆر باش ئامۆژگاریتان بۆ دەکا. خودا هەمووشتێك دەبیسێ و هەمووشتێکیش دەبینێ." (سووڕەی٤ ئایەی ٥٨)

لە سووڕەی ٥ ئایەی یەکەمدا بانگەوازی باوەڕپێکراوان دەکرێت کە لە هەنبەر پەیمانی بەستراودا دادگەرانە هەڵس و کەوت بکەن و لە سووڕەی ٢٦ دا دەڵێ:

"ڕاست بن لە پێوانە پێوان و زیان بە کەس مەگەیەنن. کێشانەشتان بە تەرازووی بەرانبەر بێ. شت لە مەردم مەدزنەوە و پا دامەگرن لەسەر بەدفەڕی لە هەردا." (سووڕەی٢٦ ئایەی١٨١ تا ١٨٣)

له حوزوری دادپەروەردا موسوڵمانان دەبێ ڕاستی بپارێزن تەنانەت ئەگەر قسەکەیان بە زەرەری خۆیان، دایك و باب و خزمەکانیشیان تەواو بێ:

"ئەی گەلی خاوەن باوەڕان! بە یەکسانی و بێ جیاوازی [بە کاری مەردم ڕابگەن] و بۆ خوداش شایەتی بدەن؛ هەرچەندە شایەتی دانوو بە زیانی خۆتان و دایك و بابتان و خزمانیشوو بێ. [ئەر شایەتی بۆ دراوان] دارا بن یاخۆ هەژار بن، خوا بۆ ئەوان دڵسۆزترە؛ مەکەونە شوێن ئارەزووتان، نە وا لە ڕێگە لا بدەن. ئەگەر زمان بخەنە لا، یا خۆتان لە شایەتی دان بدزنەوە، لە هەر کارێ ئێوە دەیکەن، خوا هەمیشە ئاگادارە." (سووڕەی٤ ئایەی ١٣٥)

شاهیدیی بە هەڵە و درۆ بە گوناه لە حیساب دێ:

"هەر کەس هەر گوناحێ بکا، گوناهەکەی زیان بە خۆی دەگەیێنێ و خودا زانای لە کارزانە. هەرکێ بە هەڵە یا بە قەست، تاوانێکی لێ ڕوو بدا و بیخاتە سەر بێگوناهێك، ئاشکرایە باری تاوانی بوختانی لەسەر شانە." (سووڕەی٤ ئایەی١١١ تا ١١٢)

یارمەتیدانی مرۆڤی فەقیر و هەتیوان یەك لە یاسا گرنگەکانی ناو قورئانە. یاسای یارمەتی بە نەداران ٨٠ جارلە کتێبی قورئاندا هاتووە و ٢٩جاری لە پەیوەندی لەگەڵ نوێژ و دۆعاکردندایە:

"کاری چاك هەر ئەوە نییە ڕوو لە ڕۆژهەڵاتێ بکەن یان ڕۆژئاوا. چاك ئەمەیە باوەڕیتان بە خوا و بە ڕۆژی سەڵایە و فریشتان و کتێب و پێغەمبەرانی خودا هەبێ و لەو سامانەی – هەرچەند زۆریشو خۆش دەوێ – بەشێ بدەن بە خزمان و هەتیوان و هەژاران و ڕێبونگان و پارسەکان و عەبدانی پێ بکڕنەوە و نوێژ بکەن و زەکات بدەن؛ هەر گاش پەیمانێك دەبەستن نەی شکێنن؛ لە نەداری و گرفتاری و تەنگانەدا خۆڕاگر بن. مرۆی بەڕاستی ئەوانەن و دیارە لە خودا دەترسن." (سووڕەی٢ ئایەی ١٧٧)

نوکتەی سەرنجڕاکێش لێرەدا ئەوەیە کە باوەڕداران نەک هەر دەبێ یارمەتی مرۆڤی فەقیری موسوڵمان بکەن، بەڵکوو یارمەتی بە مرۆڤی بێگانە و بەدیل گیراویش بگەیێنن. پرەنسیپێك کە بە پێی سووڕەکانیتری قورئان توند و قایمتر دەکرێ:

"لەو خۆراکەی کە خۆیان حەزی لێدەکەن، بە هەژار و بە هەتیو و بەدیل گیراوی دەبەخشن. ئێمە – هەر لە ڕاهی خودا – ئەم خۆراکەتان دەدەینێ، نە پاداشێکمان لێوو دەوێ نە شوکرانەش." (سوورەی٧٦ ئایەی ٨ تا ٩)

لەبەر ئەوەی محەممەد خۆی هەتیو بووە، ژمارێکی زۆر لە سوورەکان بانگ بۆ یارمەتی و لەژێر پێ نەخستنی مافی هەتیوان دەدەن:

"مەچنە قەرەی ماڵ و دارایی هەتیوان؛ مەگین بەچەشنێ کە باشتر [بپارێزرێ]؛ تا کاتێ کە خۆی پێ دەگا. با پێوانە و تەرازووشتان بەرامبەر بێ و کەم و کۆڕی تێدا نەبێ. ئێمە لە توانایی بەدەر هیچ ئەرکێ ناخەینە سەر کەس. کاتێ[بۆ ناوبژی یان بۆ شایەتی دان] قسە دەکەن، عەداڵەتتان لەبەر چاو بێ؛ جا باخزمی نزیکی خۆشتان بێ. پەیمانی خواش - بە تەواوی - بەجێ بێنن. خوا ئەمانەی بە ئێوە ڕاسپاردووە، شایەتا هەر لەبیرتان بێ." (سوورەی٦ ئایەی ١٥٢)

"ماڵی هەتیو بدەنەوە بە هەتیوان. ناپاك بە پاك مەگۆڕنەوە و ماڵی ئەوان تێکەڵ ماڵی خۆتان مەکەن؛ کە تاوانێکی مەزنە." (سوورەی٤ ئایەی٢)

بۆ ئەوەی مرۆڤ بتوانێ یارمەتی بکا، دەبێ ئەخلاقێکی باشی کاریی هەبێ:

"بێژە دەسا وەکار کەون، کاری ئێوە بە زوێکی زوو لە لای خودا و پێغەمبەری و خاوەن باوەڕان دیار ئەدا و بەو زوانە دەبرێنەوە بۆ لای زانا بە نادیاری و دیاران؛ ئەوسا ئاگادارو و دەکا کە چۆن کارێکتان کردووە." (سوورەی٩ ئایەی ١٠٥)

"ئەو کەسانەش کە بوونە خاوەن باوەڕ ئاکار چاکن، باشترین کەس هەر ئەوانن." (سوورەی٩٩ ئایەی٧)

کارتێکەری باوەڕپێکراوان بە شێوەیەك لە شێوەکان هیچ زیانێك بۆ خولْقێنەر پێك ناهێنن:

"خراپەش مەکەن لەم زەمینە دوای باش بوونی. بە ترسەوە و بە هیوای تووشی چاکەبوون لەبەر خوا بپاڕێنەوە. ئەو کەسانەی چاکەکارن، لە بەزری خودا نزیکن." (سوورەی٧ ئایەی ٥٦)

درێژەی هەیە...